

הרב מרדכי הלוי פטרפרינד

עוד על הטפת דם ברית למי שלפי הגאונים נימול טרם זמנו

בקובץ אסיא האחרון (חוברת ק"א-ק"ב ניסן תשע"ו עמ' 5) כתב העורך הרה"ג ר' מרדכי הלפרין שליט"א מאמר בענין מי שנולד כחצי שעה אחר שקיעת החמה ומנהג אבותיו שהם חסידי צאנז הוא כר"ת, ולכן מלו אותו ביום השמיני לפי שיטת ר"ת שהוא היום השביעי לשיטת הגאונים, וכעת בן זה נוהג בכל זמני היום כשיטת הגאונים, ושאלתו היא האם מוטל עליו חיוב להטיף דם ברית כדין הנימול קודם זמנו. ומסקנת הגר"מ הלפרין שלא להטיף דם ברית.

ורציתי להעיר שלענ"ד להלכה אפשר אמנם להקל בדבר ולפוטרו מהטפת דם ברית, אך לא מהטעם שנתבאר שם, שלכאורה קשה לסמוך עליו, אלא מטעם אחר, וכפי שיתבאר.

א. על פי כללי הפסיקה יש להכריע כדעת הש"ך והט"ז

במאמר באסיא שם נכתב דיש להקל שלא להטיף דם ברית גם למי שנולד בודאי אחר זמן צאת הכוכבים לפי הגאונים ונימול ביום השביעי לפי שיטתם, משום שהראשונים הדנים במי שנימול תוך שמונה פוטרים אותו מהטפת דם ברית. ואף שהש"ך חולק ומחייב, מ"מ כיון שבראשונים לא נמצא מי שחולק במפורש על הר"ש והרא"ש שפטרו מהטפת דם ברית, א"כ בנד"ד יש לפסוק כהראשונים ולא כאחרונים כדי שלא להוציא לעז שלא לצורך על מנהג אבותיו של השואל. לכן מן הראוי לנהוג כאן כדעת הראשונים שפוטרים ולהמנע מהטפת דם ברית.

ואחר בקשת המחילה, לענ"ד אין להקל מהאי טעמא, דלפי כללי הפסק המסורים בדינו יש להכריע בבירור בדברי הש"ך והט"ז, שהצריכו הטפת דם ברית, דקיימ"ל בכל התורה דהלכתא כבתראי, וכמש"כ הרמ"א (חו"מ כ"ה סע' ב') וז"ל "כל מקום שדברי הראשונים כתובים על ספר והם מפורסמים והפוסקים האחרונים חולקים עליהם, כמו שלפעמים הפוסקים חולקים על הגאונים, הולכים אחר האחרונים, דהלכה כבתראי מאביי ורבא ואילך (מהרי"ק שורש פ"ד). וכל ספרי האחרונים מלאים מזה, וכ"ה בכל הנושאי כלים על השו"ע. וע"ע בדברי הפמ"ג בכללים בהוראת או"ה (שנדפסו בריש יו"ד). ועל כן יש להכריע בדברי גדולי האחרונים שראו את דברי הראשונים ואעפ"כ הצריכו הטפת דם ברית. וזוהי ההכרעה המקובלת, להצריך להטיף דם ברית למי שנימול תוך ח'. וכן הכריע הערוך השולחן (יו"ד רס"ב סע' ה')

בחריפות וז"ל, "ומיהו לדינא הסכימו כל גדולי האחרונים דבין נימול תוך ח' ובין נימול בלילה אפילו בליל שמיני אינה מילה וצריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית, וכן יש להורות ואין לשנות".

ובאמת גם בראשונים הדברים אינם ברורים לגמרי, ולא בכולם מבואר לפטור. והש"ך הסתמך בדבריו על ההגהמ"י לגבי מי שנימול בלילה שצריך הטפת דם ברית, וס"ל לש"ך שאין חילוק בין נימול בלילה לנימול תוך ח', ולדידיה ה"ז כמפורש בהגהמ"י להחמיר. ובשיטת הרשב"א שהובאה שם במאמר, אמנם הב"י והגר"א הבינו בדבריו דס"ל שא"צ הטפת דם ברית, אבל הש"ך (רס"ב סק"ב) דחה הבנה זו וכתב שגם להרשב"א צריך הטפת דם ברית. ויש להוסיף דבביאור הגר"א (רס"ד סק"י) נראה שהבין גם בדעת הרמ"א שמסקנתו להחמיר ולהצריך הטפת דם ברית למי שנימול תוך ח', ושבס"י רס"ד חזר בו הרמ"א ממש"כ בס"י רס"ב, ע"ש ודוק. [ועצ"ש בביאור הגר"א שדחה את ראיית הרא"ש שא"צ הטפת דם ברית]. ואפשר שזוהי ג"כ כוונת הש"ך (רס"ד סק"ו) בשיטת הרמ"א, ע"ש. [אמנם בבאר הגולה (בס"י רס"ד) וביש"ש (יבמות פ"ח ס"ו ו') ביארו את הרמ"א באופן אחר כך שלא תהיה סתירה בדבריו, ואכהמ"ל].

ועל כן אי משום הא, נראה דלא היה מקום להקל ולפטור מהטפת דם ברית¹.

ב. הלכה שנפסקה תקפה לשעתה גם אם אח"כ היתה חזרה בשיקול הדעת

אמנם לקושטא דמילתא נראה דאכן יש להקל מטעם אחר שאותו אדם לא יצטרך להטיף דם ברית, וכדי לבאר את הדברים נראה להקדים כמה הקדמות².

1. ובדבר הטענה שאם יטיפו דם ברית יש בזה הוצאת לעז על מנהג אבותיו של השואל, צל"ע בגדרי לעז, אימתי חוששים לזה ואימתי לאו, וצ"ע אם מצאנו באחרונים שהקלו מהאי טעמא כנגד ההכרעה המקובלת בפוסקים, ואם מצאנו שאסור להחמיר בכאלה דברים משום חשש לעז. ובכלל יל"ע אם שייך חשש לעז בדבר שכולם יודעים שיש בו מחלוקת. ועכ"פ צ"ע מהיכא תיתי שבהטפת דם ברית יש יותר לעז מאשר בכך שאותו אדם נוהג בכל שבת להחמיר כנגד אבותיו בזמן שבת כניסת השבת, וכן בכך שהוא מיקל כנגדם בזמן מוצאי שבת. ואף שבנדוד"ד הוא עושה להדיא כנגד מה שהם הכריעו, מהיכא תיתי שדוקא בזה יצטרכו לחוש ללעז ולא בכל דבר שנוהג נגד מנהג אבותיו. ובאמת במקרה פרטי, באופן שהאב יקפיד על בנו אם יידע שהטיף דם ברית, בודאי יש להתחשב בזה כסניף, אך קשה לומר זאת בתור כלל, שיש לנהוג דלא כהסכמת הפוסקים משום לעז.

2. וראיתי בכרך החדש של השו"ת שבט הלי (ח"א ס"ו ר"ל) שאכן העלה להקל בשאלה זו, דיעווי"ש שנשאל אודות אחד שנולד כרבע שעה לאחר השקיעה ואביו מהחסידיים הנוהגים כר"ת אף להקל והשואל לבו נוקפו אם לא הוי תוך ח' דלדעת הש"ך ועוד צריך הטפת דם ברית, והשיב דפשוט דא"צ הטפת דם ברית, וטעמו הראשון להקל הוא משום שבמקום שנולד קבלו עליהם לגמרי דעת ר"ת וא"כ זה כבר היה היום השמיני, ופשוט דכיון שבשעת הלידה עדיין אין לו דעה עצמית, נמשך אז אחרי אביו, ומה שחושש כהיום לחומרת שיטת

בקונטרס נתיבות הוראה (ח"ב סי' י"א) הארכנו בביאור יסוד גדול שיש לו הרבה ראיות, שחכם שעלתה בידו הלכה מסוימת מתוך מה שעייין כדן בסוגיות, אזי כך נפסקת ההלכה כלפיו וכלפי תלמידיו גם אם כלפי שמיא גליא שאין האמת כן, כל שהטעות היא רק בשיקול הדעת ולא בדבר משנה. ואף שחכמים אחרים חולקים עליו וכלפיהם נפסקת ההלכה באופן אחר, מ"מ כלפי אותו החכם ותלמידיו נפסקת ההלכה כשיטתו. וכמבואר בגמ' בשבת (קל). ובריטב"א ובמהרש"ל שם. וגם אם לבסוף הוא יחזור בו ויפסוק אחרת, מ"מ לא נאמר שנמצא למפרע שהוא חייב חטאת על מה שפסק תחילה בטעות, אלא רק מכאן ולהבא עליו לנהוג כשיטתו כפי שהוא סובר כעת. ואין כאן המקום להאריך בראיות לזה, ורק נציין שיסוד זה מבואר בחזו"א במקומות רבים, וכגון בחזו"א (סנהדרין סי' ט"ז סק"ט ד"ה כתב) שכתב על דברי הש"ך דס"ל דחכם שאמר ללוקח שהפירות הללו טהורים ולקחן על פיו וטעה בשקול הדעת אין כאן מקח טעות, ותמהו האחרונים מדוע באמת אין זה מקח טעות, וביאר החזו"א דאם אכלן קודם שחזר החכם לא חשיב כאכל איסור כיון דטועה בשקוה"ד לא חשיבא טעותא, ורק מכאן ולהבא נחשב לטעות, אך מה שהיה למפרע נחשב כהיתר ומשום הכי לא הוי מקח טעות. וע"ע כאן בהערה מקורות נוספים בחזו"א ליסוד זה.³

ייעויין בספר משנת יעקב (קדושה עמ' של"ה אות כ"ג) ששאל פעם את החזו"א אם מורה הוראה או דיין פוסק באופן מסוים אחר שעייין בדבר היטב, ואחר זמן שוב מזדמנת אותה שאלה לפניו וחוזר ומעייין בה וסובר כעת אחרת, האם צריך לחזור בתשובה על פסקו הראשון, שהרי לפי דעתו כעת

הגאונים אינו מחייבו להטיף, ע"כ.
ולכאורה סברת השבט הלוי היא כעין מה שיתבאר כאן בס"ד. [וע"ש שצירף עוד שבאותו המעשה יתכן שהיה זה עדיין בביהש"מ לפי שיטת הגאונים, והו"ל כעין ס"ס, ע"ש].
3. ע"ע **בחזו"א** (כלים סי' כ"ג סק"ח) שביאר מדוע לא אמרו בכל ההוראות של ב"ד שיצטרכו הבי"ד לכתוב את טעמי ההוראה להיתר, כגון בבי"ד שהתירו אשת איש ויבמה וכדו', שמא יבא בי"ד אחר ויאסור, כדאיתא בגמ' ביומא (פ). לענין שיעורים, וביאר החזו"א דזה אינו, "דהתם ודאי ההוראה מסורה להם והוראתם חלה לעולם ועד וזהו בכלל אל השופט אשר יהיה בימים ההם", כלומר שאף שאח"כ הבי"ד יחליטו באופן אחר מ"מ באותה שעה היתה ההלכה כבי"ד שהיו אז, ומה שהם פסקו זו היא ההכרעה לכל בני דורם המחוייבים ללכת אחר פסיקותיהם. נודן שם החזו"א רק לענין חיוב חטאת, דכיון דבזה אין ההוראה אלא לכשיבנה המקדש א"כ ההוראה תלויה בבי"ד שיהיו אז וא"כ יצטרכו לכתוב שיעורו, ומסקנת החזו"א דגם את זה א"צ לכתוב דלא מקרי שב מידעתו. וע"ע מש"כ בזה החזו"א בקונטרס השיעורים (או"ח סי' ל"ט סק"ו) בהא דלא היה מכוול לדורות הראשונים שחישבו את השיעור הקטן של כזית.
ועוד כתב החזו"א על הא דאיתא במכות (יא), "אמר רב חזינן להו לתפילין דבי חביבי [פרש"י – דודי אחי אבא והוא רבי חייא] דתפירי בכיתנא ולית הלכתא כוותיה", וכתב החזו"א (**קובץ אגרות** ח"ג י"ז) "והרבר תימא, דרבי חייא (דאמרו בפר' הפועלים מי גילה רז זה) לא קיים מצות תפילין חלילה. – ומיהו אי רבי חייא ובית דינו קבעו הלכה דכיתנא כשר היה הדין כן, וכשאמרו בגמ' ולית הלכתא נקבע הדין שהוא פסול". כלומר שלדין נקבע הדין שתפילין התפוררות בפשתן פסולות, אך מה שרבי חייא נהג לפי שיטתו קודם שנקבעה ההלכה באופן אחר, אין בזה חסרון.

נמצא שמה שפסק מקודם היה שלא כדין. וענה לו החזו"א דמאחר שהתורה נמסרה לחכמי הדור הרי מה שפסק קודם אחר העיון זהו הדין אז, ומה שפוסק אח"כ אחרת זהו הדין בזמן שסובר אחרת, וא"צ לחזור בתשובה על פסקו הקודם. [וע"ע בחזו"א בהוריות (סי' י"ד סק"א) לענין בית דין שטעו בשיקול הדעת וחזרו בהם, די"ל שאינם צריכים להביא קרבן כיון שבאותה שעה חלה הוראתם, וי"ל דלא הוי אכילת איסור, ע"ש].

ג. גדר ההכרעה בארץ ישראל כשיטת הגאונים

והנה בעיקר המחלוקת שבין הגאונים לר"ת בזמן צאת הכוכבים, כידוע שזו מחלוקת עצומה בין כל הראשונים, ולכל שיטה יש ראיות מהסוגיות, והאחרונים האריכו בזה טובא. ומבואר באחרונים דמה שבארץ ישראל אנו נוקטים לגמרי כהגאונים בזמן צאה"כ ודלא כשיטת רוב הראשונים, אין זה בגלל שכך עלה בידינו על פי ראיות וכדו', אלא בעיקר משום המנהג⁴. וכן מבואר בברכ"י (רס"א אות א') ובאג"מ (או"ח ח"ד סי' ס"ב ד"ה וכן במוצאי) ובעוד אחרונים. וממילא אותם הנוהגים גם כיום כר"ת משום שמנהג אבותיהם בידיהם לנהוג כך, אזי כלפיהם זו ההכרעה בהחלט. ואף שלדין חלילה להקל כר"ת כנגד הגאונים, מ"מ מי שכך מנהגו, אזי כך נפסקת ההלכה כלפיו.

ועל כן נראה פשוט שמי שנהג תמיד כר"ת בכל דבריו, וכגון שהשתייך לקהל שכך מנהגם, ולאחר מכן שינה את מקומו ואת קהילתו וכעת הוא מאותם הנוהגים בהכל כהגאונים, אזי גם לפי דעתו כעת, מ"מ לא יהיה עליו לעשות תשובה ולהביא חטאת על מה שבעבר נהג דלא כהגאונים, כיון שבאותה שעה אכן נפסקה כלפיו ההלכה כר"ת, ורק מכאן ולהבא הוא מחוייב לגמרי לשיטת הגאונים, אך לענין מה שהיה בעבר לא אמרינן שהוא נהג שלא כדין.

ד. בעת המילה – המילה נעשתה כדין

והשתא לפי זה נראה לומר, דאותו אחד שמלו אותו ביום השמיני לפי שיטת ר"ת, ואילו לפי שיטת הגאונים היתה זו מילה בתוך ח', הרי באותה שעה שמלו אותו היתה זו מילה בזמנה כדין, שהרי אביו השתייך לאותם הנוהגים בכל דבריהם כר"ת, והם רשאים לעשות כך, ונמצא שהמעשה מילה היה מעשה טוב בלי שום פקפוק. ועל כן אף שכיום הוא מאותם הנוהגים כהגאונים, מ"מ כלפי מה שהיה בעבר אמרינן שמה שהיה היה ואין זה

4. אך ראה בשו"ת רב פעלים ח"ב, סוד ישרים סי' ג.

-- העורך.

מתקלקל למפרע. וכיון שמעשה המילה היה כראוי, שוב אין לחוש לכך שעתה הוא סבור אחרת.⁵

ה. גדר מצות מילה

והנה הראשונים דנו בגדר מצות מילה, האם המצוה היא מעשה המילה, או שזו מצוה נמשכת. ובמקו"א הארכנו להוכיח ששיטת רוב הראשונים והאחרונים שעיקר המצוה היא רק מעשה המילה, ויש לזה ראיות רבות. ולפי צד זה בודאי אפשר להבין כמש"נ, דכיון שהמצוה היתה כהוגן בשעתה, אין לפקפק בה כעת.⁶ אמנם נראה דאף לפי שיטת המהר"ח אור זרוע (סי' י"א) וסייעתו, שהמצוה היא מצוה נמשכת, [ועי' מה שביאר בזה בשו"ת בית הלוי (ח"ב סי' מ"ז סק"ד)], מ"מ י"ל שהמצוה נמשכת כתוצאה ממעשה המילה, ואם מעשה המצוה נעשה כדין אזי התוצאה של זה היא שעד סוף ימיו יש לו מצוה נמשכת של מילה, דהאז ברית קודש חקוק בבשרו אחר שנעשה כשורה. [ועי' בתויו"ט (נדרים פ"ג סוף מ"א) ובספר הכתב והקבלה (בראשית י"ז, י"ג) ודוק]. וכיון שבנדרו נעשה המעשה כדין, וכמש"נ, אזי התוצאה היא שיש מצוה נמשכת שגם היא כהוגן, ולא אמרינן שצריך לבדוק בכל שעה אם כעת המעשה הוא טוב, אלא התכלית מתקיימת מהמעשה שהיה בעבר.

ואפשר להוסיף ולבאר זאת לפי השיטות שבמילה בזמנה המצוה היא מצוה של האב, וכפשוטו לשון השו"ע (יו"ד סי' ר"ס סע' א') שכתב "מצוה עשה לאב למול בנו". והאב הרי נהג כדין לפי שיטתו, ואשר על כן כיון

5. ונראה להביא קצת דוגמא לדבר, [והדברים הם רק כדוגמא בעלמא כדי לשבר את האוזן, מבלי להכנס די הצורך לנידון זה], דהנה הפוסקים דנו באופן שבשעת המילה לא חתכו עד הסוף את כל הערלה אלא השאירו חלק ממנה, ציצין המעכבין את המילה, ואותם הציצין נדחקו למטה בפריעה שלא על ידי חיתוך, כך שבפועל העטרה מגולה אך לא הכל הוסר בחיתוך. והפוסקים נחלקו אם בכה"ג יצא יד"ח מילה, דהחכמת אדם (כלל קמ"ט סע' י"ז) כתב דלא יצא ולא נימול מהתורה, כיון שצריך להסיר את כל הערלה דוקא על ידי חיתוך. ואילו בשו"ת דברי חיים (יו"ד ח"ב סי' קי"ד-קי"ח) הכשיר, דסו"ס נתגלתה העטרה. ועי' מה שהאריך בזה במועדים וזמנים (ח"ג סי' רל"א בהערה), ואכה"מ. והשתא מי שנימול על פי הוראת חכם שהכריע לעיקר כהדברי חיים, והכרעתו של אותו חכם שאפשר לסמוך על הדברי חיים היתה כדין, [וכגון לפי מה שכתב בשו"ת דברי יציב (יו"ד ריש סי' קנ"ו), דלדין זרע וצאצאי הדברי חיים אין הדבר בגדר ספק וכו'], וכעת הבין גדל ועלה בידו שצריך לפסוק כהחכמת אדם, ושואל אם עליו לתקן את המילה. ולפי מה שנתבאר אפשר שאין צריך לתקן, כיון שבשעת המצוה היא נעשתה כהוגן. ומיהו באמת יש לחלק בין הנידונים, דמסתבר דהתם גרע טפי כיון שבפועל חסר בגוף מעשה המילה ויתכן שלשיטת החכמת אדם אזי במציאות הוא עדיין בגדר ערל, ולא רק שחסר במעשה המצוה שלו. משא"כ בנידון של זמן ר"ת והגאונים, בודאי הוא כבר לא ערל, והשאלה היא רק אם התקיימה מצות המילה, וכמו שיתבאר לקמן, ועיין. ויל"ע עוד בדין מי שנימול ונמשכה ערלתו. וע"ע בפרי יצחק (ח"א סי' ל"א) מה שהביא מהמכילתא (פר' ט"ו) בענין מי שהתקיימה בו מצות מילה שעה אחת וחזר הבשר וחפה את העטרה, וע"ש שדן אם הגמ' שלנו חולקת ע"ז, ואכה"מ"ל.

6.

שהמילה נעשתה כדין, מעולם לא חל חיוב על הבן, דהחיוב של הבן הוא רק אם האב לא קיים את חיובו שלו, ובנדו"ד שהאב קיים כדין את מצותו, לא חלה מצות המילה על הבן⁷.

ויש להוסיף עוד דדעת הרבה אחרונים היא שכל החסרון בנימול תוך ח' הוא במעשה המצוה של המילה, אך שם "ערל" פקע ממנו למרות שהמילה היתה תוך ח', [ועי' בש"ך (רס"ב סק"ב) ובשאגת אריה (סי' נ"ב), וע"ע בחזון יחזקאל על התוספתא (שבת פט"ז ה"ז) מה שהביא מהגר"ח ליישב את קושית הש"ך על הרמ"א], וגם לדעת הש"ך והט"ז וסייעתם, מה שצריך הטפת דם ברית היינו רק מחמת מעשה המצוה שחסר, ולא כדי לתקן את הערלות⁸. ולפי זה בודאי יש סברא גדולה לומר ככל מה שנתבאר כאן, דכיון ששם ערל פקע ממנו, והנידון הוא רק אם מעשה המצוה התקיים או לאו, כלפי זה י"ל דכיון שהמעשה היה כדין שוב אין צריך לתקנו, וזה גם לפי הצד שהמצוה היא מצוה נמשכת.

ועל כן נראה דאף שלפי דעתו כעת יש הכרעה ברורה שצריך לנהוג בהכל כהגאונים, ושאין לצרף את שיטת ר"ת אפילו כסניף, מ"מ מסתבר דאין צורך בהטפת דם ברית.

7. אמנם אכתי יל"ע בזה לפי החילוק שהארכנו בו בקונטרס **נתיבות הוראה** (ח"ב סי' א') שכלפי הדינים השייכים למחמיר לא אומרים שחלה הוראת הקולא של המתיר, ולפי זה יש מקום לדון דאף שכלפי האב חלה הוראת ההיתר במה שמל על פי שיטת ר"ת, מ"מ כלפי הדינים הנוגעים לבן ה"ז כאילו שלא חלה ההוראה, ואפשר שכלפי הבן נחשב הדבר שהאב לא מל כדין, ועיין.

8. ואפשר דאף **להש"ך** וסייעתו שהנימול תוך ח' צריך הטפת דם ברית, מ"מ גם טרם שעשה זאת הוא מותר באכילת תרומה כיון שפקע ממנו שם ערל. [וכעין מה שמצינו בשיטת הרמב"ם, דאע"ג דס"ל דנולד מהול צריך הטפת דם ברית, מ"מ פסק הרמב"ם (פ"ז מתרומות הי"א) דהנולד מהול אוכל בתרומה, וביאר שם **הרדב"ז** דאע"ג דצריך להטיף ממנו דם ברית, מ"מ לאו ערל הוא].